

Læringsmål

Når du har arbeidet med dette kapitlet, skal du kunne

- forklare hva en novelle er, og hvilke kjennetegn som er typiske i noveller
- lese mellom linjene og tolke en novelle
- skrive egne noveller der du bruker det du har lært om sjangeren

9 Novelle

«Store vendepunkt i folks liv»

TENK OVER

Har du opplevd et vendepunkt i ditt liv?

«De handler vel om ... om store vendepunkt i folks liv. Om noe i livet som man ikke kan glemme eller komme forbi.»

Dette svarer forfatteren Ingvild Rishøi når hun blir spurt om hva novellene hennes handler om. Et vendepunkt i livet kan bety mye forskjellig. Noen opplever endringer i forholdene rundt seg, som skilsmisse eller skolebytte, mens andre opplever at de begynner å forstå verden rundt seg på en ny måte, kanskje fordi de er i ferd med å bli voksne. Ofte skjer den ytre og indre endringen samtidig. Og når vi ser tilbake på det som hendte, sier vi at det var et vendepunkt i livet.

En novelle er en type fortelling der spenningstoppen mot slutten av teksten blir kalt «vendepunktet». Vi får ofte vite noe nytt og overraskende mot slutten av novellen, noe som gjør at vi forstår handlingen på en ny måte. For personene i novellen kan vendepunktet være en endring som skjer i situasjonen rundt dem, i tankene og meningene deres eller begge steder.

OPPGAVER

1 a Lag et tankekart med ordet «vendepunkt» i midten. Skriv ned alt du kan komme på av mulige vendepunkter i folks liv.

b 🧠🧠 Jobb sammen med en annen, og lag en kort, muntlig fortelling om en person som opplever et av vendepunktene begge har med i tankekartet. Tenk sammen ut noe overraskende som kan skje mot slutten.

Hva kjennetegner en novelle?

F

Visste du at det engelske ordet for novelle er «short story», mens engelsk «novel» er det samme som roman på norsk?

Ordet *novelle* kommer av det latinske ordet for nyhet: *nouvel*. En novelle er en kort fortelling med noen typiske kjennetegn. Den er skrevet av en forfatter, og handlingen er diktet opp. Noveller har som oftest en spenningskurve som stiger mot en spenningstopp vi kaller vendepunkt. Novellen inneholder ofte frampek, dvs. små hint tidlig i teksten om hva som vil skje mot slutten. Avslutningen kan være åpen. Da må leseren tenke seg til hva som skjer videre.

En novelle har få personer, handlingen foregår over kort tid, og den skjer på få steder. Novellen er en kort fortelling der kun det viktigste i handlingen er tatt med. Stemningen og forholdet mellom personene blir antydnet gjennom skildring og språklige bilder. Dette gjør at vi må lese mellom linjene for å forstå alle sammenhengene og hva novellen *egentlig* handler om.

Å antyde: å ikke fortelle alt, men gi hint for å la andre forstå hvordan noe egentlig henger sammen

P

KJENNETEGN PÅ EN NOVELLE

- Det er en kort, oppdiktet fortelling.
- Handlingen foregår over kort tid og på få steder.
- Den handler om få personer.
- Stemning og forhold mellom personene blir antydnet med litterære virkemidler.
- Handlingen følger en spenningskurve.
- Spenningstoppen utgjør et vendepunkt.
- Avslutningen er åpen.
- Vi må lese mellom linjene for å forstå hva temaet er.

F

Espen Haavardsholm ble født i 1945. Han har skrevet mange noveller, romaner og biografier. Novellen «Rødme» kom ut i 2002, i samlingen *Noveller om ungdom*.

EKSEMPELTEKST**Rødme****FØR DU LESER**

Tenk deg at du er veldig forelsket, og at du skal ta på den du er forelsket i, uten at denne personen vet noe om dine følelser. Hvordan kjennes det?

MENS DU LESER

Har du lekt denne appelsinleken selv noen gang?

Rank: lang og rett

«En appelsin som en januarkveld forflyttes fra kinn til kinn, i et fødselsdagsselskap i en rustrød mursteinsgård, oppgang D, fjerde etasje.

Ute faller snøen virvlende over mannshøye brøytekanter. Vannkjemmet sveis som er nøye gredd opp foran badespeilet hjemme, for å stivne til is underveis til selskapet, og bli stående. Finbukse, genser, nypussede sko, tretten og et halvt år gammel.

To lag, hendene på ryggen, og det er den uoppnåelige, fjortenårige Gun-Eva han skal gi appelsinen videre til – Gun-Eva med skråsmilet og det viltre, kastanjebrune håret.

Det alvorlige, blå blikket hennes. Den hvite blusen med det tynne sølvkjedet i halsen. Den glatte huden, antydningen til fregner på den brede oppstoppernesesa med de store neseborene. Øynene hennes som står litt for langt fra hverandre. Smilehullene i det ene kinnet, når hun for en gang skyld ikke er taus, sky og alvorlig.

Den ranke nakken, som det er så vanskelig å få blikket fra – selv om han naturligvis vet at det er umulig, at det aldri kan bli. Han er ikke mer enn en knoklete, halvutvokst guttunge ennå, og hun?

Han snur seg mot henne med frukten fastholdt i spennet mellom hake og kragebein. Brått, uten at han greier å hindre det, stiger blodet opp i ansiktet på han, mer og mer dyprødt. Klassekameratenes knis og latter slår i bølger mot han – maur under skjorta, ørene hans brenner.

Skakk og skeiv av å holde appelsinen fast mot skulderen i halsgropen skotter han inn i det blå blikket til Gun-Eva. Så lukker han øynene og legger sitt eget mørkerøde guttekinn mot hennes marmoraktige jentekinn – han holder på å glippe tak i frukten, men så er hun der, tett inntil.

Støkket i han ved berøringen av kinnet hennes, gåsehuden hennes. Glatt, tørt, varmt lukter det av henne, under kastanjeåret, som kiler han i nakken.

Han åpner øynene, blikkene deres streifer hverandre, det er bare et par centimeter mellom dem. Varsomt blir appelsinen forflyttet fra hans hake til hennes, fra hans ru hud til hennes glatte, fra hans knoklete guttebalanse til hennes vevre jentebalanse.

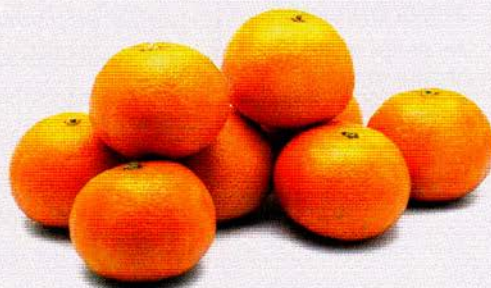
174 | Kapittel 9 Novelle

MENS DU LESER

Hvem er det som forteller i denne novellen?

Buksere: å flytte på noe som vanskelig lar seg flytte

Halsgropen, frukten, halsgropen.
 Det er bare det øyeblikket, ikke mer.
 To ganger mister de nesten frukten.
 To ganger fanger de den, med halsgropene sine, og hendene på ryggen, bukserer den møysommelig opp igjen.
 Den appelsinen!
 Middelhavsgul, solduftende, gyllen, med store åpne porer, og en fin duft av sitrus og vilttert, nyvasket kastanjeår, som kommer tilbake i alle slags underlige drømmer, hele den snøvinteren og i tiår etterpå.»
 Fra Espen Haavardsholm: *Noveller om ungdom* (2002)

OPPGAVER

- 2 Se for deg situasjonen «Halsgropen, frukten, halsgropen.» Tegn det du ser for deg.
- 3 Fyll ut skjemaet for eksempelteksten:

Min leseopplevelse
Da jeg leste, la jeg merke til at ...
Jeg synes at ...
Jeg likte godt ...
Jeg ble irritert over ...
Det gjorde inntrykk på meg da ...
Hvis jeg var ..., ville jeg ...
Jeg ble skuffet over ...
Jeg ble overrasket over ...
Slutten var ... fordi ...
Jeg lurte på ...

- 4a Skriv av og fyll ut personskjema for hovedpersonen i eksempelteksten.

Personskjema			
Han sier	Han mener, tenker og føler	Han gjør; valg han tar	Hvordan han ser ut

- b Skriv en liten tekst om «Rødme» der du kort forteller en som ikke har lest novellen
 - hva den handler om
 - hvem som er med
 - hvordan teksten starter og slutter
 - hva du synes om den

Å lese mellom linjene i en novelle

Tolke: å forklare det som vi må tenke oss til i en tekst

«Rødme» er en typisk novelle. Den er kort, den har få personer, vi er stort sett på ett sted i hele teksten, og det er bare en kort situasjon som blir beskrevet. Noveller fokuserer på enkelte hendelser, derfor sier vi at de er konsentrert i tid og sted. «Rødme» er et typisk eksempel på en slik konsentrert handling. Den beskriver en stemning i et viktig øyeblikk, et vendepunkt i et menneskes liv. Novellen er så konsentrert at vi må lete godt mellom linjene for å tolke alt forfatteren vil fortelle oss.

Motiv og tema

I et maleri er motivet det vi kan se ved første øyekast. I en novelle er motivet handlingen. Når vi skal finne motivet i en novelle, kan vi med andre ord gi et kort handlingsreferat. I «Rødme» er motivet en gutt som har pyntet seg og skal i et fødselsdagselskap hvor de leker appelsinleken. Han skal gi appelsinen videre til ei jente han er forelsket i, og da rødmer han så mye at de andre fniser og ler. Minnet om appelsinen og nærkontakten med denne jenta er noe hovedpersonen husker i tiår seinere.

Det er typisk for noveller at de handler om et tema som er viktig for alle mennesker. Når vi skal finne temaet i en novelle, må vi lete mellom linjene og tolke hva den «egentlig» handler om. Svaret vi får, kan være en følelse eller en sterk opplevelse, slik som sorg, tap, kjærighet, lykke eller forelskelse. Ofte finner vi flere temaer i en novelle.

Når vi leter videre i «Rødme», kan vi finne flere temaer «gjemt» i teksten. De som er gode til å lese mellom linjene i skjønnlitterære tekster, ser sporene ganske lett, mens andre trenger øvelse i å tolke noveller. Kan for eksempel en appelsin bety noe annet enn en frukt i denne setningen: «Varsomt blir appelsinen forflyttet fra hans hake til hennes, fra hans ru hud til hennes glatte, fra hans knoklete guttebalanse til hennes vevre jentebalanse»?

P

MOTIV OG TEMA I NOVELLER

Motivet er handlingen i novellen, det leseren ser for seg mens han/hun leser.

- Motiver i «Rødme» er en tydelig forelsket gutt, å berøre en man liker, et barndomsminne.

Temaet ligger gjemt i teksten. Det kan være en følelse eller en sak som opptar alle mennesker.

- Temaer i «Rødme» er forelskelse, pubertet, opplevelsen av en ny, sterk følelse.

P

FRAMPEK

Frampek er små hint tidlig i teksten om hva som vil skje mot slutten. Det går for eksempel an å bruke overskriften i en novelle som et frampek.

► I dette maleriet er det enkelt å beskrive motivet, men hva er temaet?

Tittel

Hvorfor heter novellen «Rødme»? Tittelen fungerer ofte som et frampek, et hint om hva som vil skje mot slutten. Når hovedpersonen rødmer, nærmer vi oss det punktet der han rører ved jenta han er forelsket i. Dette øyeblikket får mest plass i teksten, for her opplever hovedpersonen noe som han aldri kan glemme.

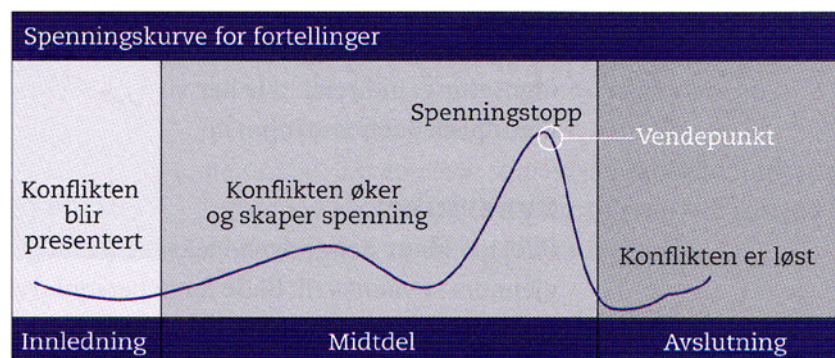
Ida Lorentzen: «Læresetning», 1985.

OPPGAVER

- 5 a Skriv ned den setningen du mener viser vendepunktet i «Rødme» best.
- b 🗣️🗣️ Finn ut om de andre i klassen har skrevet ned samme setning som deg. Klarer dere å bli enige om en setning?
- 6 Les utdraget: «Ute faller snøen virvlende over mannshøye brøytekanter. Vannkjemmet sveis som er nøye gredd opp foran badespeilet hjemme, for å stivne til is underveis til selskapet, og bli stående. Finbukse, genser, nypussede sko, tretten og et halvt år gammel.»
- a Hva er motivet i dette utdraget? Tegn eller skriv ned svaret ditt.
- b Prøv å sette et årstall ved siden av motivet ditt ut fra det du finner i utdraget.
- c Hvis dette var hele teksten, hva ville du sagt at temaet er her? Skriv ett ord.
- 7 🗣️🗣️ Dramatiser øyeblikket i novellen der hovedpersonen rødmer.
- 8 a **Klar for en utfordring?** Leteles i teksten etter de stedene der appelsinen blir nevnt.
- b Hvilke tegn finner du på at dette er mer enn en vanlig appelsin for hovedpersonen?
- c Forklar hvordan rødmingen og appelsinen kan henge sammen med temaet forelskelse.

Byggemåter for noveller

Siden noveller har et overraskende punkt mot slutten og som regel en åpen løsning der leseren selv må dikte inn én av flere mulige løsninger, må rekkefølgen i handlingen, det vil si *komposisjonen* i novellen, planlegges grundig før den skrives.

Innledning

De fleste noveller starter «in medias res», altså midt i handlingen. «Rødme» har en slik innledning, der vi kommer rett inn i appelsinleken. Men vi hopper litt i tid i starten, slik at leseren får et slags oversiktsbilde. Etter den første setningen blir vi tatt med litt tilbake i tid, til starten av selskapet. Denne korte og oppstykkede starten, sammen med tittelen, skaper forventning: Noe kommer til å skje i dette selskapet. På denne måten bygges spenningen opp helt fra første ord i teksten.

Midtdel

I likhet med andre fortellinger må novellen bygges opp rundt en konflikt for at den skal bli interessant å lese. Konflikten finner vi ofte inne i personene, særlig hvis temaet dreier seg om følelser. For å skape spenning kan vi bruke både indre og ytre beskrivelser. I «Rødme» får vi høre mest om hva hovedpersonen tenker, men vi ser han også utenfra.

TENK OVER

Hva er konflikten i «Rødme»?

Avslutning

I de fleste noveller bygges spenningen opp mot et overraskende vendepunkt mot slutten. Ofte utgjør vendepunktet selve slutten. Da kommer det ikke en løsning etterpå, som det alltid gjør i eventyrene, der de «levde lykkelig alle sine dager». Akkurat som innledningen er avslutningen i «Rødme» bare én lang setning.

Litterære virkemidler

I en oppdiktet tekst finner vi ulike fortellemåter og språklige bilder. Dette kaller vi *litterære virkemidler*. I eksempelteksten finner vi både handlingsreferat og tankereferat, men vi finner ikke direkte eller indirekte tale. Du husker kanskje at handlingsreferat gjengir noe som har skjedd, mens tankereferat gjengir hva personene tenkte. Direkte tale kjenner vi lett igjen fordi det er angitt ved replikker og tegnsetting. Indirekte tale har vi når vi får referert hva noen har sagt, uten spesiell tegnsetting.

Synsvinkel

Bildet vi får av handlingen i teksten, avhenger av hvem vi ser den gjennom «øynene» til. Både førstepersonforteller og tredjepersonforteller er vanlig i noveller. Forfatteren oppnår ulike ting ved å velge ulik synsvinkel. Med en jeg-forteller blir teksten nær for leseren, og det er naturlig å identifisere seg med den som forteller.

Med en tredjepersonforteller, som bare ser personene og hendelsene utenfra, får vi en annen effekt. Da blir det lett å skrive om sammenhenger, men vanskeligere å vise det som foregår av tanker og følelser i personene. Tredjepersonfortelleren kan også være en forteller som ser alt utenfra, men som også vet hva alle personene tenker og føler. Et annet ord for denne synsvinkelen er «allvitende forteller».

TENK OVER

Er tredjepersonfortelleren i «Rødme» allvitende?

P

VELG FORTELLER!

Førstepersonforteller «Jeg»	Tredjepersonforteller «Han» eller «hun»	
Deler oftest tanker og følelser, men trenger ikke å fortelle sannheten. Vet ikke hva de andre personene tenker og føler.	Vet ikke hva personene tenker og føler.	Vet hva alle personene tenker og føler.

Miljøskildring og personskildring

Beskrivelser av sanseinntrykk, eller skildring, deler vi gjerne inn i to grupper: miljøskildring og personskildring. Miljøskildring viser oss hvordan omgivelsene er, mens personskildring gir oss et bilde av personene i teksten. I noveller brukes miljøskildringen ofte for å fortelle noe om hvordan personen har det, eller for å skape en stemning i teksten. Det kan, som i «Rødme», også være en metode for å ta oss med inn i en situasjon og en stemning: «En appelsin som en januarkveld forflyttes fra kinn til kinn, i et fødselsdagsselskap i en rustrød mursteinsgård, oppgang D, fjerde etasje.»

▲ Hvordan ville du ha beskrevet det du ser på bildet?

P

MILJØSKILDRING OG PERSONSKILDRING

Miljøskildring er beskrivelse av omgivelser, inntrykk og stemninger. Den forteller oss ofte noe om hvordan karakterene har det.

Personskildring er beskrivelse av karakterenes utseende, bevegelser og

andre ytre trekk ved personen. Den kan fortelle oss noe om hvem personene er, og hvordan de har det.

Vi skildrer gjennom å formidle sanseinntrykk, det vil si det vi ser, hører, kjenner ved berøring, lukter og smaker.

Tempo

I «Rødme» har forfatteren skrellet vekk alt som ikke er helt nødvendig for at vi skal forstå sammenhengen. Resten må vi dikte inn selv. Når forfatteren bare tar med det som er helt nødvendig, men samtidig gjentar noen ord for å understreke det som er viktigst, kan novellen noen steder virke som et dikt, mens den andre steder minner mer om en fortelling.

Forfatteren senker tempoet slik at leseren skal få med seg alt som skjer i det avgjørende øyeblikket. Men han fokuserer ikke like mye på informasjon som bare er med for å forklare oss sammenhengene. Mot slutten av «Rødme», da appelsinen skifter eier, får vi vite hver detalj i det som skjer i løpet av ett øyeblikk, og teksten består av korte linjer. Bruken av temposkifte mot slutten av «Rødme» er typisk for noveller:

P

TEMPO

Ulike måter å skrive på som skaper ulik fart i handlingen.

Referat er oppsummering av handling. Det skaper raskt tempo.

Skildring er detaljert skildring av en situasjon eller et øyeblikk. Den skaper intensitet og lavt tempo.

«Det er bare det øyeblikket, ikke mer.

To ganger mister de nesten frukten.

To ganger fanger de den, med halsgropene sine, og hendene på ryggen, bukserer den møysommelig opp igjen.»

Her utvider forfatteren et kort øyeblikk. Når han skriver på denne måten, med mange korte setninger som følger etter hverandre, opplever vi en intensitet i handlingen. Virkningen kan være at vi føler oss «sugd inn i handlingen». Helt til slutt kommer vi ut av dette øyeblikket, og tempoet forandres totalt når vi hopper flere tiår framover, og fortelleren ser tilbake på hendelsen med appelsinen som et sterkt minne.

OPPGAVER

9 Les innledningen og avslutningen til eksempelteksten en gang til. Skriv ned minst ett argument for at innledningen og avslutningen er like, og minst ett for at de er ulike.

10 a Hvilken synsvinkel brukes i «Rødme»?

b Forklar hvordan vi kan si at synsvinkelen i «Rødme» endrer seg i slutten av teksten.

c Omskriv denne delen av novellen slik at Gun-Eva blir jeg-forteller.

«Han snur seg mot henne med frukten fastholdt i spennet mellom hake og kragebein. Brått, uten at han greier å hindre det, stiger blodet opp i ansiktet på han, mer og mer dyprødt. Klassekameratenes knis og latter slår i bølger mot han – maur under skjorta, ørene hans brenner.

Skakk og skeiv av å holde appelsinen fast mot skulderen i halsgropen skotter han inn i det blå blikket til Gun-Eva. Så lukker han øynene og legger sitt eget mørkerøde guttekinn mot hennes marmoraktige jentekinn – han holder på å glippe tak i frukten, men så er hun der, tett inntil.»

11 a Fyll ut resten av skjemaet for skildring av personene i eksempelteksten.

Adjektiv som skildrer personene i «Rødme»	
Han	Gun-Eva
knoklete	uoppnåelig

b Forklar hvordan adjektivene du fant i 11a, viser at forfatteren framstiller de to personene ulikt. Hvorfor har han skildret dem på denne måten, tror du?

12 a Mot slutten av «Rødme» stopper tempoet helt opp. Hvorfor er det slik, tror du?

b Gi eksempel på en setning fra eksempelteksten der det som skjer, tar kortere tid enn det tar å lese setningen.

► Av og til kan du se, høre eller lese noe som viser seg å bety noe annet enn du først trodde.

René Magritte: «La condition humaine», 1933.

Språklige bilder

Når hovedpersonen i «Rødme» har «maur under skjorta» og ørene hans «brenner», forstår vi at dette ikke er bokstavelig ment. Vi kan kjenne igjen denne skrivemåten fra andre tekster, for slike språklige bilder er et vanlig litterært virkemiddel.

Fremmedordet for språklig bilde er «metafor». Det betyr at vi flytter et ord til en annen del av språket, slik at det får ny betydning. Det fine med metaforer er at vi kan beskrive en følelse på en billedlig måte. Det er mer originalt å skrive «maur under skjorta» enn for eksempel «han var veldig spent». På denne måten kan vi nesten kjenne på kroppen hvordan hovedpersonen har det.

En sammenlikning er et språklig bilde der vi bruker ordet «som», «lik», «større enn», «mindre enn» eller «-aktig» for å vise likheter. I «Rødme» står det for eksempel at Gun-Eva har «marmoraktige jentekinn». Men hvis du ikke aner hva marmor er, blir denne sammenlikningen vanskelig å forstå. Marmor er en stein som er glatt og hvit når den blir slipt. Med bildet «marmoraktig» blir Gun-Eva sammenliknet med en vakker, glatt og hvit skulptur.

▲ Statuen av Venus er lagd i marmor

Nærlese: lese grundig for å forstå alt som står i en tekst

Lucas Cranach:
«Adam og Eva», 1533.

Kontraster

I «Rødme» blir forholdet mellom hovedpersonen og jenta han er forelsket i, framhevet gjennom å vise kontrastene mellom dem. I «Rødme» får vi se hvordan gutten føler seg liten, halvtvokst og knoklete mot den vakre og uoppnåelige Gun-Eva. Når vi leser «og legger sitt eget mørkerøde guttekinn mot hennes marmoraktige jentekinn», får vi både språklige bilder og en kontrast mellom rød og hvit som viser oss hvordan hovedpersonen føler situasjonen.

Symboler

Et annet litterært virkemiddel som kan hjelpe leseren til å se for seg motivet og forstå temaet i novellen, er symboler. Symboler er enkle ord som inneholder mye mening. Når vi treffer disse ordene i kunst eller litteratur, vet vi ofte hva de viser til eller «symboliserer». Et rødt hjerte kan være symbol for kjærlighet, mens ordet «rød» alene også kan bety varm eller farlig. De fleste farger har symbolsk betydning. Hvit kan symbolisere uskyldig eller ren, blå kan bety kald eller ensom, og svart er ofte forbundet med sorg eller død.

I «Rødme» finner vi vanlige symboler, slik som hvit snø og rødt blod, men vi finner også en frukt som har symbolsk betydning. Appelsinen er kanskje et litt mer ukjent symbol for oss, og i denne novellen gir forfatteren ordet en ny betydning, han skaper et nytt symbol. For å forstå hva appelsinen symboliserer i denne teksten, må vi nærlese og tolke. Symbolet «appelsin» kan være en nøkkel til å forstå det som ligger mellom linjene. For hovedpersonen er appelsinen «middelhavsgul, solduftende, gyllen, med store åpne porer, og en fin duft av sitrus og viltert, nyvasket kastankehår».

I litteraturen brukes frukt gjerne som symbol for noe som er modent, eller noe som er et resultat av et arbeid. I *Bibelen* er eplet symbol for visdom, seksualitet og synd. I «Rødme» blir hovedpersonen skildret som umoden og halvtvokst, mens appelsinen er en moden frukt som ligger i halsgropen mellom han og henne. Akkurat idet de to personene berører appelsinen samtidig, skjer det noe med hovedpersonen, noe som han husker resten av livet. Hvordan vil du tolke appelsinen som symbol i denne sammenhengen?

◀ Hvilke symboler finner du i bildet?

P

Språklige bilder i noveller

Språklig bilde	Definisjon	Eksempel i novellen
Metafor	Vi flytter et ord til en annen del av språket, slik at det får ny betydning	«ørene hans brenner»
Sammenlikning	Språklig bilde med ordene «som», «-aktig» osv.	«marmoraktig»
Kontrast	Motsetning	«sitt eget mørkerøde guttekinn mot hennes marmoraktige jentekinn»
Symboler	Ord med mye mening	hvit, rød, appelsin

OPPGAVER

- 13 Setningen «Klassekameratenes knis og latter slår i bølger mot han – maur under skjorta, ørene hans brenner» inneholder flere språklige bilder.
- a Skriv de tre metaforene om til sammenlikninger.
- b *Ild* og *vann* er to elementer som går igjen flere steder i novellen, også i denne setningen. Forklar hvor du finner dem her, og prøv å finne flere eksempler i novellen.
- 14 Jenta i teksten har kastanjebrunt hår. Skriv et avsnitt om hva du forbinder med denne fargen, og hva du tror forfatteren har ment når han har valgt akkurat denne.
- 15 **Klar for en utfordring?** «Solduftende snøvinter» er en av metaforene som brukes om appelsinen i eksempelteksten. Skriv en tekst der du forklarer hvilke språklige bilder forfatteren har brukt i «Rødme», og hva du tolker ut av dem.

Skriv din egen novelle

Når du nå skal forfatte en novelle, kan du ta utgangspunkt i denne oppskriften:

- 1 Først må du skrive ned noen ideer. Bruk gjerne tenkeskriving og tankekart for å få ideer til hva novellen kan handle om.
- 2 Tenk over hva som er formålet ditt med novellen. En novelle handler ofte om et vendepunkt i livet, og den egner seg godt til å reflektere over et bestemt tema. En novelle kan også være underholdende å lese.
- 3 Bestem deg for hva temaet skal være.
- 4 Når du har fått noen tanker ned på papiret, kan du fortelle dem til en skrivevenn. Hvilken idé liker han/hun best? Kan noen av ideene

P

SKRIV EN NOVELLE

- Bruk en enkelt situasjon, og ta opp et tema alle kan kjenne seg igjen i.
- Ha med få personer.
- La handlingen foregå over et kort tidsrom.
- La handlingen følge en spenningskurve.
- Skildre vendepunktet i detalj.
- La løsningen være åpen.
- Varier fortellemåte, og finpuss språket.
- La leseren lete etter temaet mellom linjene.

utvikles videre? Be skrivevennen om å begrunne synspunktene sine skikkelig, slik at du kan tenke over om du er enig, eller om du vil bruke en annen idé enn skrivevennen din foreslo.

- 5 Hva skal være motivet i novellen din? Du må se for deg en situasjon og presentere den på en troverdig måte. Handlingen trenger ikke være realistisk, du kan skrive om fantastiske og overnaturlige hendelser, men du må skrive slik at leseren tror på fortellingen din. Velg deg en idé, og bestem deg for hvordan du vil vise motivet til leseren. Skriv også ned hva vendepunktet skal være.
- 6 Lag en disposisjon eller handlingsgang som en ramme for skrivingen. Hvordan vil du starte novellen? Passer det å starte in medias res, eller kanskje med et tilbakeblikk? Passer det å skrive i nåtid eller fortid? Hvordan skal du avslutte?
- 7 Skriv et førsteutkast til novellen. Arbeid særlig med å skildre vendepunktet. Forsøk å skrive sanseinntrykkene til hovedpersonen din i dette øyeblikket. Etter hvert som du skriver, må du beregne hvor mye du må fortelle for at leseren skal kunne få med seg handlingen og temaet. Novellen starter ofte med en skildring som viser stemningen og følelsene du vil leseren skal ha mens han/hun leser.
- 8 Les gjennom teksten. Slipper du leseren til? Klarer du å antyde og ikke fortelle alt? Har du brukt litterære virkemidler for å skape stemning og spenning? La en skrivevenn lese teksten din. Hva er bra, og hva kan forbedres, for eksempel for at motivet og temaet skal bli tydeligere og vendepunktet mer overraskende?
- 9 Bruk tilbakemeldingene fra skrivevennen sammen med det du selv så at du kunne forbedre. Skriv novellen ferdig. Tenk spesielt på at du skal bygge opp forventning og spenning helt fra begynnelsen, og at du ikke skal fortelle mer enn nødvendig i avslutningen. Prøv til slutt å lage en fengende tittel som fungerer som et frampek.

P

HANDLINGSGANG I NOVELLE

Innledning	Hoveddel	Avslutning
<ul style="list-style-type: none"> – Hvem er med, og hvordan er synsvinkelen? – Når foregår handlingen? – Hvor foregår handlingen? – Hvordan starter du? 	<ul style="list-style-type: none"> – Hva slags konflikt skal løses? – På hvilke måter kan konflikten løses? – Hvordan kan du øke spenningen fram mot vendepunktet? – Hva er tekstens vendepunkt? 	<ul style="list-style-type: none"> – Løses konflikten, eller er det en åpen slutt?

OPPGAVE

17 Øv på å vise stemningen.

Les hvordan vi har variert begynnelsene til mulige noveller inspirert av bildet nedenfor. Skriv egne begynnelse ut ifra adjektivene *tøff, søt, ekkel og merkelig*.

Skummel:

Først var det helt stille, men om du hørte godt etter, kunne du høre susingen fra trærne nede i den trygge skogen. Et lite rødt telt klamret seg fast oppe i fjellsiden mens nattefrosken snek seg stadig nærmere. En isnende vind fikk teltet til å blafre, som om det ville slite seg fra pluggene når som helst.

Romantisk:

En stille, månelys kveld i fjellheimen. Et rødt tomannstelt lå for seg selv, lunt og trygt innerst i dalen. Dampen fra den varme kaffekjelen og røyken fra bålet blandet seg med den friske fjellufta her oppe.

Underlig:

Grytidlig morgen. Ingen ting tydet på at innbyggerne i teltet hadde tenkt å stå opp på en stund ennå. Teltet hadde ikke noe spesielt ved seg, annet enn at det så ut til å være lett å slå opp og pakke ned. Det var uråd å si om det ville bli sol eller skyer denne dagen.

Morsom:

Alle lå musestille i teltet, og ingen av oss våget å lukke igjen glidelåsen i frykt for å bli oppdaget. Spenningen sitret i teltveggene. Vi prøvde å ikke le høyt mens vi så for oss uttrykket i ansiktet hans når han snart kom for å hente seg middag her inne. Fisketur i fjellet helt alene. En stille og rolig helg for seg selv, du, liksom!

Trist:

Teltturen var over for hans del. Hun kom «kanskje seinere», som hun sa da han ringte for to dager siden. Alt var kaldt, og alt var vått, kaldt og vått som hjertet hans. Rolig pakket han ned den nye blå twin-soveposen.

▼ Kan en fjelltur være et bra sted for et vendepunkt i livet?

P

**SPRÅKLIGE
VIRKEMIDLER**

Framflytting: det viktigste kommer først i setningen

Gjentaking: skaper symboler

Kontrast: gjør motsetninger tydelige

Dialekt og talemåter: skaper tydelige karakterer

Bruk språket bevisst

Etter hvert som du får form på novellen din, er det lurt å tenke at du skal finpusse språket, slik at setningene viser fram hva som er det viktigste i teksten, og at de bare inneholder nødvendig informasjon. Dette kan du gjøre ved for eksempel å flytte den viktigste opplysningen fram i setningen. Se på denne setningen fra eksempelteksten:

«En appelsin som en januarkveld forflyttes fra kinn til kinn, i et fødselsdagsselskap i en rustrød mursteinsgård, oppgang D, fjerde etasje.»

Her starter setningen med det viktigste symbolet i novellen. Deretter kommer korte opplysninger om tid, situasjon og sted. Når vi flytter ord til den første plassen i setningen på denne måten, kaller vi det «framflytting».

▼ Du kan bruke bildet som inspirasjon til egen skriving. Kommer du på noen gode historier?

Andre språklige virkemidler er å gjenta ord for å understreke at de utgjør viktige spor til temaet i novellen. I «Rødme» fungerer appelsinen på denne måten fordi den blir omtalt flere ganger i bestemt form. Vi har også sett eksempler på at det er valgt ord som er motsetninger. Å la kontrastene i språket forekomme gjennom hele teksten er et godt grep for å gjøre personenes ulikheter tydelige. I direkte tale kan vi bruke språket som virkemiddel for å få fram personligheten. Da kan vi bruke dialekt eller faste måter å uttrykke seg på å vise for eksempel aldersforskjell eller andre ulikheter mellom personene i novellen.

OPPGAVER

- 18 Åpne døra til kjøleskapet, og velg et helt tilfeldig produkt, gjerne det første du ser. Skriv ned fem ting dette produktet kunne være symbol for i en novelle.
- 19 Tenk at du skal skrive en novelle om overgangen fra barneskolen til ungdomsskolen. Foreslå to ulike vendepunkter som kan være aktuelle i en slik novelle.
- 20 Skriv handlingsgangen til en skummel novelle der det overraskende vendepunktet består i at jeg-fortelleren er allergisk mot hunder.
- 21 Skriv en samtale som kunne ha vært del av en novelle. Ingen av personene snakker samme dialekt som deg, og hele handlingen foregår på rektors kontor.
- 22 Skriv en novelle til bildet av det røde teltet på side 185. Velg deg en av begynnelsene under oppgave 17.
- 23 Skriv en kort novelle der du har med disse symbolene: et tre, en slange og fargene grønn og rosa.
- 24 Skriv en novelle der hele handlingen foregår inne i en sportsbutikk rett før stengt. Tittel: «Skibuksene».
- 25 Skriv en novelle som starter med at en mor og et barn går forbi en tigger. Konflikten består i at datteren vil gi penger, mens moren ikke vil fordi de ikke har råd. Tittel: «Ingen kan hjelpe alle».

188 | Kapittel 9 Novelle

P

SLIK SKRIVER DU NOVELLE

- Skriv ned alt du kan tenke deg å skrive om i en novelle.
- Bestem deg for mottaker og formålet med novellen.
- Hva skal temaet i novellen være?
- Vis ideene dine og temaet ditt til en skrivevenn. Hvilke ideer synes han eller hun er best?
- Jobb videre med ideene dine, og finn ut mer om hva motivet og vendepunktet skal være.
- Sett opp en disposisjon eller handlingsgang.
- Hvordan har du lyst til å starte teksten din? Passer det å starte in medias res?
- Planlegg hvordan du kan bygge opp spenningen gjennom teksten.
- Jobb litt ekstra med å variere tempoet og utvide øyeblikket i vendepunktet.
- Les gjennom teksten din. Er det noen steder du forteller ting litt for tydelig?
- Når du har skrevet et første utkast, kan du la en skrivevenn lese teksten din og gi deg tilbakemeldinger.
- Bruk tilbakemeldingene du får fra skrivevennen og tanker du selv gjør deg. Skriv ferdig teksten din.
- Lag en god og fristende tittel som fungerer som et frampek til vendepunktet.

Å LESE MELLOM LINJENE I EN NOVELLE

Å lese mellom linjene	Hva fant jeg i teksten?
Hvem har skrevet teksten, og når er den skrevet?	
Motiv: handlingsreferat	
Komposisjon: spenningskurve og vendepunkt	
Synsvinkel	
Miljøskildringer og personschildringer	
Tempo	
Språklige bilder: metaforer, sammenlikninger, kontraster, symboler	
Tema	
Egen mening	

V

Å SKRIVE NOVELLE

Sjekkliste	Ja	Nei	Kommentar
Tittelen er et frampek			
Innledningen trekker leseren rett inn i situasjonen			
Novellen har en konsentrert handling med <ul style="list-style-type: none"> - få personer - få steder - kort tidsrom - et tydelig tema - bevisst skifte i tempo - bevisst bruk av synsvinkel - bevisst bruk av litterære virkemidler - bevisst bruk av språket 			
Språklige bilder gjør at leseren må lese mellom linjene			
Tydelig vendepunkt			
Åpen slutt			
God rettskriving			
God tegnsetting			

I mål?

- Fortell en av de andre i klassen hva en novelle er, uten å kikke i boka.
- Hva er forskjellen på motiv og tema i en novelle?
- Hvilke typer språklige bilder er vanlige i noveller?
- Hvordan bør vi planlegge teksten når vi skal skrive noveller?
- **Skriv en novelle.** Bruk plakaten og vurderingsskjemaet på side 188 til hjelp.

T

INN I TEKSTENE

- Amalie Skram: «Karens jul», side 320
- Barbra Ring: «Itte no knussel», side 327
- Tarjei Vesaas: «Ein modig maur», side 331
- Simon Issát Marainen: «Det siste brevet», side 338
- Tania Kjeldset: «Den skyldige», side 342
- Olaug Nilssen: «Mora til Maria skal ha ein ny baby», side 352

LOKUS

PÅ NETT

På elevnettstedet kan du finne disse ressursene til kapitlet:

- Fortellingsmaskinen
- Læringsplakatene
- Kapittelquiz
- Digitale oppgaver

www.lokus.no/direkte/fabel/